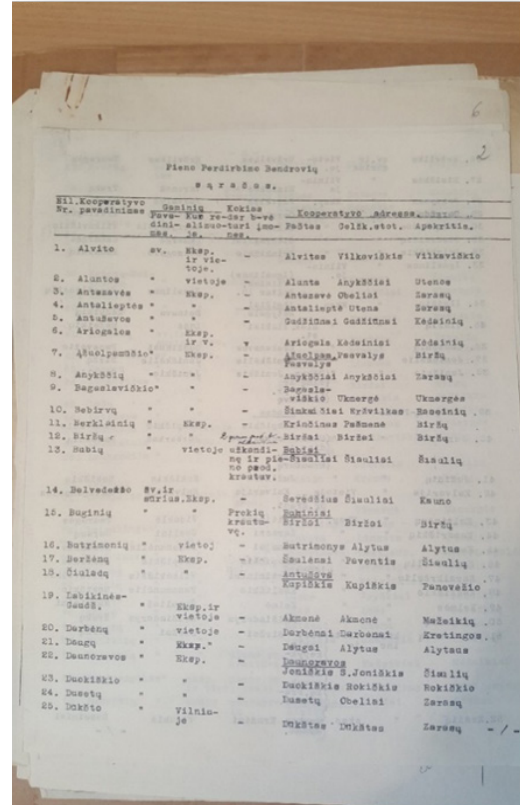

2 pav. Kooperatyvo „Pienocentras“ išrašas Finansų komisariatui

3 pav. Kooperatinės pieno perdirbimo bendrovės

1940 m. liepos 23 d. Liaudies Seimas priėmė Bankų ir stambiosios pramonės nacionalizavimo deklaraciją, kurioje teigiama, kad „Liaudies Seimas, suprasdamas liaudies reikalavimų teisėtumą, skelbia bankų ir stambiosios pramonės nacionalizavimą visoje Lietuvos TSR teritorijoje“. Vadovaujantis šia deklaracija buvo priimtas ir „Vyriausybės žiniuose“ paskelbtas Bankų nacionalizavimo įstatymas, kurį 1940 m. liepos 29 d. pasirašė J. Paleckis. 1940 m. rugpjūčio 1 d. buvo atkreiptas dėmesys, kad įstatymas išplėtė deklaracijos nuostatas, nes jame numatyta nacionalizuoti ne tik bankus, bet ir taupomąsias kasas, savitarpio kredito draugijas, draudimo įstaigas, lombardus ir privačių asmenų seifus. Bankų nacionalizavimą vykdė profsąjungų ir darbininkų komitetų atstovai, vadovaujami komisaro, o kitų kredito įmonių – Valstybės kontrolės atstovai.

Į SSRS kredito sistemą neįtrauktos kredito įmonės buvo likviduojamos iš karto po bankų nacionalizavimo. Šios kredito įmonės buvo likviduojamos iš jų į Lietuvos banką perkeltant įmonių ir įstaigų einamąsias sąskaitas bei paskolas. Gyventojų indėliai buvo kaupiami taupomosiose kasose.

Remiantis archyvine medžiaga, 1941 m. gegužę registruotiems dokumentams pradedama taikyti verslo mokesčio iš privačių įmonių ir verslų įgyvendinimo tvarka. Remiantis LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsaku, pagal patvirtintą tvarką apskričių ir miestų finansų skyriai nuo 1941 m. gegužės 25 d. iki 1941 m. birželio 10 d. organizavo ir vykdė privačių prekybos ir pramonės įmonių, naminės gamybos bei amato verslų registraciją.

Pagal Liaudies Seimo nutarimus, valstybės nuosavybe tapo žemė ir jos gelmės, miškai, vandenys, stambios pramonės, prekybos ir transporto įmonės, bankai (iš jų ir emisinis Lietuvos bankas) bei kreditų sistema. Nacionalizuotos pramonės įmonės, kuriose dirbo daugiau nei 20 darbuotojų, ir tos, kurios turėjo mechaninius variklius ir jose dirbo mažiau nei 10 darbuotojų. Iš viso nacionalizuotos 902 įmonės, kuriose dirbo 38,6 tūkst.

darbuotojų⁴.

Be to, nacionalizuotos ir tos prekybos įmonės, kurių metinė apyvarta siekė ne mažiau kaip 150 tūkst. Lt. Iš viso buvo nacionalizuotos 1597 įmonės. Kitoms, nenacionalizuotoms, prekybos įmonėms, kurios sudarė apie 20–25 proc. visų Lietuvos įmonių, siekiant apriboti jų veiklą buvo nustatytos privalomos mažmeninės pagrindinių pramonės gaminių ir maisto prekių kainos bei padidintas pelno mokestis.

Siekiant planingai plėtoti Lietuvos ūkį ir šiam darbui vadovauti, 1940 m. rugsėjo 1 d. prie Lietuvos TSR liaudies komisarų tarybos buvo įsteigta Valstybinė plano komisija⁵. Liaudies komisariatuose, trestuose ir stambiose mechanizuotose įmonėse buvo įsteigti planavimo skyriai. Svarbiausias Plano komisijos uždavinys – parengti ir pateikti Vyriausybei tvirtinti einamuosius ir perspektyvinius liaudies ūkio plėtros planus, kontroliuoti valstybinius liaudies ūkio planus bei atlikti kitus darbus. 1940 m. buvo sudarytas ketvirtojo ketvirčio liaudies ūkio vystymo planas. Jau pirmaisiais tarybų valdžios mėnesiais buvo stengiamasi plėtoti gamybą, organizuoti viešuosius darbus, mažinti bedarbių skaičių, vykdyti žemės reformą. Pradėtos steigti įvairios kooperatinės gamybinės artelės, t. y. žmonių susivienijimai bendram organizuotam darbui siekiant sukurti kolektyvinę modernią socialistinio darbo organizavimo įmonę. Steigiant arteles buvo siekiama pagerinti kooperatinę gamybą, socialistinį krašto ūkį ir artelių narių turtinę padėtį. Dėl artelės steigimo buvo privaloma kreiptis į Vietinės pramonės liaudies komisariatą ir pateikti kooperatinės gamybinės artelės steigėjų pareiškimą, norinčiųjų tapti artelės nariais pareiškimus, finansinį planą ir užpildytą įstatų knygelę. Vietinės pramonės liaudies komisariatas arba patvirtindavo artelės įsteigimą, arba atmesdavo. Viena iš garsesnių to meto artelių buvo Kauno cikorijos gamintojų kooperatinė gamybinė artelė „Produktas“, dėl kurios steigimo 1940 m. lapkričio 25 d. buvo kreiptasi į Maisto pramonės liaudies komisariatą⁶.

Pabrėžtina, kad 1941 m. liaudies ūkio plane buvo numatyti šie svarbiausi uždaviniai: techniškai pertvarkyti liaudies ūkio šakas, palaiapsniui riboti sunkų fizinį darbą, didinti gamybos apimtį, rūpintis darbo žmonių gerove. Tuo tikslu plane numatyta steigti naujas įmones ir rekonstruoti arba plėsti jau veikiančias, paleisti į darbą laikinai neveikiančias įmones (vielos fabriką, alaus fabriką „Ragutis“, iš viso – 19 įmonių). Pagal galingumą buvo pergrupuoti pramonės įrenginiai. Dėl to buvo numatyta plėsti svarbiausių pramonės ir maisto prekių gamybą. 1941 m. elektros energijos gamyba, palyginti su 1939 m., turėjo padidėti 2 kartus, durpių – 3,3 karto, metalo dirbinių – 62 proc., žemės ūkio mašinų – 2,5 karto, popieriaus ir kartono – 83 proc., medvilninių audinių – 4 kartus, vilnionių – 2 kartus, cukraus – beveik 2 kartus, mėsos – 79 procentus⁷.

1941 m. vokiečiams užėmus Lietuvą iš esmės keitėsi finansų ir žemės ūkio sritys. Nemažai veikusių bankų buvo uždaryti, o kiti tapo priklausomi nuo vokiečių įsteigtų bankų. Susikūrė Rytų krašto visuomeninis bankas, buvo įsteigta Prekybos ir kredito banko akcinė bendrovė, turėjusi savo skyrius Vilniuje, Kaune ir Šiauliuose. Iš Lietuvos – žemdirbystės krašto vokiečiai stengėsi išspausti kuo daugiau žemės ūkio produktų: nustatė dideles prievartines jų duokles, pavyzdžiui, apie 5 cent duoninių grūdų iš kiekvieno pasėlių hektaro, vienos avies vilnos – 1,5 kilogramo. Tokias prievoles vokiečiai laikė minimaliomis, nors daugeliui ūkių jos buvo nepakeliamos. Be minėtųjų prievolių, valstiečiai dar privalėjo mokėti mokesčius – žemės, pagalvės ir kitus, kirsti bei vežti mišką, gabenti krovinius.

⁴ MEŠKAUSKAS, K. Lietuvos ūkis 1940–1990. Vilnius, 1994, p. 11.

⁵ Ibid., p. 12.

⁶ LVCR, f. R-117, ap. 1, b. 541, l., p. 7.

⁷ MEŠKAUSKAS, K. Lietuvos ūkis 1940–1990. Vilnius, 1994, p. 13.

Už prievolių nevykdymą valstiečiai buvo įspėjami, suimami, baudžiami konfiskuojant jų turtą. Pramonės įmonės, kurioms trūko žaliavų, darbininkų ar įrengimų, okupacijos metais buvo uždarytos, todėl pramonės įmonių skaičius sumažėjo maždaug trečdaliu, o likusios tekstilės ir trikotažo įmonės didžiąją dalį savo pagamintos produkcijos tiekė vokiečiams. Siekiant aprūpinti okupantus ir jų kariuomenę mėsa bei jos gaminiais didžiausias krūvis teko gyvulių ir mėsos supirkimo bendrovei „Maistas“, kuri turėjo šešis mėsos fabrikus ir okupantams nuolat tiekė nemažą mėsos ir jos produktų kiekį. Kariniams poreikiams tenkinti buvo nukreipta mašinų gamybos ir metalo apdirbimo pramonė, didžiąją dalį jos produkcijos sudarė ginklai, šaudmenys, vežimai, varžtai, spygliuota viela, vinys ir kita produkcija, kurią gamino įmonės „Metalas“, „Liviela“, „Neris“.

Vis dėlto reikia pripažinti, kad dirbdama sunkiomis okupacinėmis sąlygomis Lietuvos pramonė gerokai smuko, įmonės palaipsniui buvo likviduojamos. Žlungant Rytų frontui 1944 m. įmonės buvo pradėtos naikinti masiškai. Atsitraukdami iš okupuotų TSRS sričių vokiečiai masiškai plėšė visą ūkį. Pagrobtas turtas buvo vežamas į Vokietiją. Sunaikintos stambios pramonės įmonės: tekstilės fabrikai „Drobė“, „Audimas“, „Pluoštas“, „Lima“ ir „Bostonas“, svarbiausios metalo apdirbimo, odos ir avalynės, celiuliozės ir popieriaus, cukraus, mėsos, saldainių, trąšų įmonės⁸. 1944 m. vokiečiams po truputį traukiantis iš šalies teritorijos Lietuvos TSR Aukščiausios tarybos sesijoje buvo sprendžiamas ūkio atkūrimo klausimas. Lietuvos ūkiui atkurti buvo nepaprastai reikalinga elektros energija, nes okupacijos metais buvo sugriautas visas šalies energetinis ūkis – sunaikintos Petrašiūnų ir Vilniaus šiluminės elektrinės. Atkuriant materialinės gamybos šakas, didėjo darbininkų klasė. 1945 m. valstybinėje ir kooperatinėje pramonėje iš viso dirbo tik 38,3 tūkst. darbininkų, o tai buvo ¼ mažiau negu ikikariniais 1941 metais⁹.

Lietuvos komunalinio ūkio administravimas. Komunalinio ūkio įmonės buvo privačios, kai kurias tarnybas išlaikė savivaldybės. SSRS okupacijos metais privačios komunalinės įmonės buvo nacionalizuotos ir perduotos miestų bei rajonų vykdomųjų komitetų komunalinio ūkio skyriams. Komunalinį ūkį reguliavo Komunalinio ūkio liaudies komisariatas (įkurtas 1941 m.), 1945 m. jis tapo Komunalinio ūkio ministerija, kuri 1962 m. buvo perorganizuota į Vyriausiąją gazifikacijos ir komunalinio ūkio valdybą, o 1966 m. – vėl į ministeriją. Veikė respublikiniai susivienijimai (1973 m. įkurtas Vandentiekio ir kanalizacijos įmonių bei 1984 m. įkurtas Šilumos energijos tiekimo susivienijimai), Respublikinis statybos ir remonto trestas (įkurtas 1964 m.), Valstybinis kuro komitetas (1966 m. įkurtas kaip Vyriausioji gazifikacijos valdyba, o 1982–1987 m. – Valstybinis dujų fiksavimo komitetas). Komunalinį ūkį tvarkė vietinio ūkio valdybos (įkurtas 1957 m.) ir komunalinių įmonių (įkurtas 1962 m.) kombinatai, rajoninės (zoninės) gamybinės dujų fiksacijos valdybos¹⁰.

Prasidėjus sovietų okupacijai, 1940 m. rugpjūčio 26 d. Lietuvos finansų ministerija buvo pertvarkyta į Lietuvos TSR finansų liaudies komisariatą, kurio veiklą 1941 m. nutraukė vokiečių okupacija.

1944 m. Sovietų Sąjungai antrą kartą okupavus Lietuvą, Finansų liaudies komisariato veikla buvo atnaujinta, o po kelerių metų jis buvo pavadintas Lietuvos TSR finansų ministerija, taip Lietuvos finansai tapo sudėtine Sovietų Sąjungos finansų sistemos dalimi. Lietuvos TSR finansų ministerija, kaip ir visa Lietuvos TSR, tik formaliai buvo savarankiška ir veiksmi. Toks jos statusas išliko iki pat nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo 1990 metais¹¹.

Per penkiasdešimt priklausymo TSRS metų Lietuvoje buvo visiškai panaikinta

⁸ Tiesa, 1946, Nr. 199.

⁹ MEŠKAUSKAS, K. Lietuvos ūkis 1940–1990. Vilnius, 1994, p. 41.

¹⁰ Prieiga per internetą: <<https://www.vle.lt/Straipsnis/lietuvos-komunalinis-ukis-117638>>.

¹¹ Prieiga per internetą: <<https://finmin.lrv.lt/lt/apie-ministerija/istorija/1940-1990-m.>>.

privati nuosavybė ir smarkiai apribotas žmonių verslumas. Tik TSRS Ministrų Tarybos 1949 m. birželio 30 d. nutarimu Nr. 2883 buvo patvirtinti Smulkių namudininkų ir amatininkų registravimo nuostatai, o 1976 m. gegužės 3 d. nutarimu Nr. 283 – Piliečių namudinių ir amatininkiškų verslų nuostatai. Lietuvoje Piliečių namudinių ir amatininkiškų verslų nuostatai buvo patvirtinti Lietuvos Ministrų Tarybos 1976 m. birželio 7 d. nutarimu Nr. 190. Šiuose nuostatuose buvo pateiktas paslaugų ir verslų, kuriais buvo draudžiama verstis, sąrašas, pavyzdžiui, buvo draudžiama teikti keleivių vežimo ir atrakcionų paslaugas, perdirbti pirktus žemės ūkio produktus ir gėrimus, gaminti parfumerijos ir chemijos gaminius ir kita. Asmenys, norintys verstis leidžiamais verslais ir amatais, privalėjo registruotis tuometinių vykdomųjų komitetų finansų skyriuose¹².

1964 m. patvirtintame Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civiliniame kodekse pradedama kalbėti apie juridinius asmenis, jiems skiriamas visas skyrius: apibūdinama juridinio asmens sąvoka – juridiniais asmenimis laikomos organizacijos, kurios turi atskirą turtą, gali savo vardu įgyti turtines bei asmenines neturtines teises ir turėti pareigas, būti ieškovais ir atsakovais teisme, arbitraže arba trečiųjų teisme.

Nurodomos juridinių asmenų rūšys – valstybės įmonės ir kitos valstybinės organizacijos, veikiančios ūkiskaitos pagrindais ir turinčios joms priskirtas pagrindines apyvartines lėšas ir atskirą balansą; įstaigos ir kitos valstybės organizacijos, išlaikomos iš valstybės biudžeto ir turinčios atskirą sąmatą, kurių vadovams suteiktos kreditų tvarkytojų teisės (išskyrus įstatymo nustatomas išimtis); valstybės organizacijos, finansuojamos iš kitų šaltinių ir turinčios atskirą sąmatą ir balansą; kolūkiai, tarpkolūkinės ir kitokios kooperatinės organizacijos bei jų susivienijimai; kitos visuomeninės organizacijos, o TSRS ir Lietuvos TSR įstatymų numatomais atvejais – šių organizacijų ir jų susivienijimų įmonės bei įstaigos, turinčios atskirą turtą ir balansą; valstybinės kolūkinės ir kitos valstybinės kooperatinės organizacijos; kitos organizacijos TSRS įstatymuose nustatytais atvejais. Šiame straipsnyje nurodytos įstaigos ir kitos valstybės organizacijos, išlaikomos iš valstybės biudžeto, TSRS ir Lietuvos TSR įstatymuose nustatytais atvejais veikia atitinkamai TSRS arba Lietuvos TSR vardu.

1964 m. patvirtintame kodekse nurodomas juridinio asmens kaip subjekto veikimo pagrindas – nuostatai, t. y. juridinis asmuo savo veiklą grindžia nuostatais. Įstaigos ir kitos valstybės organizacijos, išlaikomos iš valstybės biudžeto, o TSRS ir Lietuvos TSR įstatymuose nustatytais atvejais ir kitos organizacijos, gali veikti remdamosi bendraisiais tos rūšies organizacijų nuostatais.

Be to, kodekse įtvirtinami ir aptariami kiti ne mažiau svarbūs juridinio asmens veiklos aspektai: juridinio asmens teisnumas (juridinis asmuo turi civilinį teisnumą pagal jo nustatytus veiklos tikslus. Juridinio asmens teisnumas atsiranda jo įstatų (nuostatų) patvirtinimo momentu, o tais atvejais, kai juridinis asmuo turi veikti remdamasis bendraisiais tos rūšies organizacijų nuostatais – tuo momentu, kada kompetentingas organas išleidžia nutarimą jį įsteigti. Jeigu įstatatai turi būti įregistruojami, juridinio asmens teisnumas atsiranda jų įregistravimo momentu). Kalbant apie juridinio asmens veikimą jau minėta, kad juridinis asmuo savo veiklą grindžia nuostatais, ir tai galima laikyti jo įsteigimo pagrindu, be to, juridinių asmenų įsteigimo tvarka gali būti nustatyta TSRS ir Lietuvos TSR įstatymuose, o tos visuomeninės organizacijos, kurių steigimo tvarka įstatymuose nereguliuota, steigiamos jų įstatuose (nuostatuose) nustatyta tvarka.

Juridinio asmens nuostatuose nurodomi juridinio asmens organai (juridinis asmuo įgyja civilines teises ir prisiima civilines pareigas, kurias įgyvendina per savo organus, veikiančius neperžengiant jiems pagal įstatymą arba įstatus (nuostatus) suteiktų teisių ribų. Juridinio asmens organų skyrimo arba rinkimo tvarka nustatoma jo įstatuose (nuostatuose).

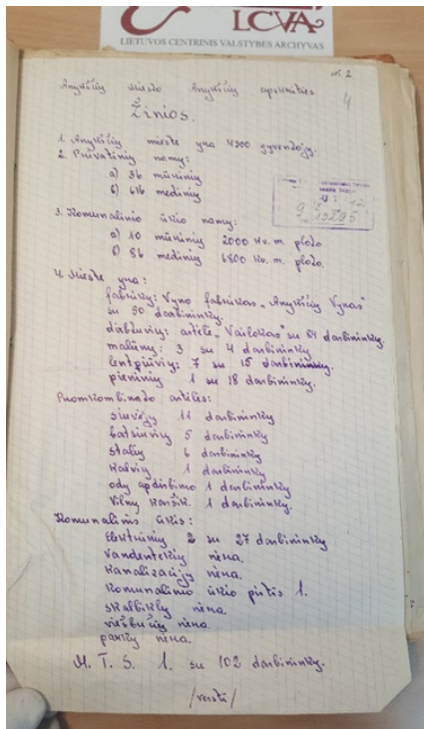
Juridinis asmuo nėra abstraktus subjektas, jis privalo turėti pavadinimą. Kodekse įtvirtinamas juridinio asmens pavadinimas (juridinis asmuo turi savo pavadinimą. Ūkinių organizacijų teises ir pareigas, susijusias su naudojimusi firminiu pavadinimu, gamybinėmis markėmis ir prekių ženklais, kurie nustatyti TSRS įstatymuose); juridinio asmens buveinė (juridinio asmens buveine laikoma ta vieta, kurioje yra nuolat veikiantis jo organas); juridinio asmens filialai ir atstovybės (juridinis asmuo gali steigti filialus ir atstovybes TSRS ir Lietuvos TSR įstatymuose nustatyta tvarka. Filialo ar atstovybės vadovas veikia remdamasis įgaliojimu, išduotu atitinkamo juridinio asmens). Be to, kodekse apibrėžiama juridinio asmens atsakomybė pagal jo prievoles (juridinis asmuo atsako pagal savo prievoles jam priklausančiu (jam priskirtu) turtu, į kurį pagal TSRS įstatymus ir šį kodeksą gali būti nukreipiamas išieškojimas) ir juridinių asmenų veiklos nutraukimo atvejai: juridiniai asmenys savo veiklą nutraukia, kai yra likviduojami arba reorganizuojami (sujungiami, padalijami ar prijungiami); valstybės organizacijos, kurios yra juridiniai asmenys, savo veiklą nutraukia remdamosi sprendimu tų organų, kurie jas įsteigė; kooperatinės, valstybinės kolūkinės ir kitos valstybinės kooperatinės organizacijos savo veiklą nutraukia, remdamosi įstatyme ar jų įstatuose (nuostatuose) nurodomais pagrindais; visuomeninės organizacijos savo veiklą nutraukia pagal jų įstatuose nurodomą pagrindą; kooperatines, valstybines kolūkines ir kitas valstybines kooperatines ar visuomenines organizacijas reorganizuoti leidžiama tik jų narių (dalyvių) visuotinių susirinkimų arba įgaliotinių susirinkimų nutarimu. Juridinių asmenų likvidavimo ir reorganizavimo tvarka nustatoma TSRS ir Lietuvos TSR įstatymuose arba kooperatinių ir kitų visuomeninių organizacijų įstatuose (nuostatuose).

1976 m. gegužės 3 d. TSRS Ministrų Tarybos nutarimu buvo priimti „Piliečių namudinių bei amatininkiškų verslų nuostatai“. Pagal šiuos nuostatus namudiniu ir amatininkišku verslu buvo laikoma veikla, kai gaminami dirbiniai, skirti gyventojams parduoti, arba teikiamos mokamos buitinės paslaugos. Draudžiama perdirbti pirktus ar užsakovo pateiktus žemės ūkio ir kitus maisto produktus, gaminti iš jų bet kokius maisto pramonės gaminius ar gėrimus, chemijos, parfumerijos, kosmetikos gaminius, apdirbti ir dažyti odos, avikailių ar kailių žaliavą. Vadinas, buvo galimos tik tos verslų rūšys, kurios nebuvo uždraustos nuostatuose. 1976 m. birželio 7 d. Lietuvos TSR Ministrų Taryba uždraudė Lietuvos teritorijoje verstis vilnos karšimu, naujos avalynės siuvimu, plaukų kirpimu ir šukavimu, fotografijos amatu ir paminklų gamyba. Iš archyvinių dokumentų matyti, kad amatais (verslais) darbininkai ir tarnautojai galėjo užsiimti po darbo valandų, taip pat gausesnes šeimas turinčios namų šeimininkės, pensininkai ir neįgalieji.

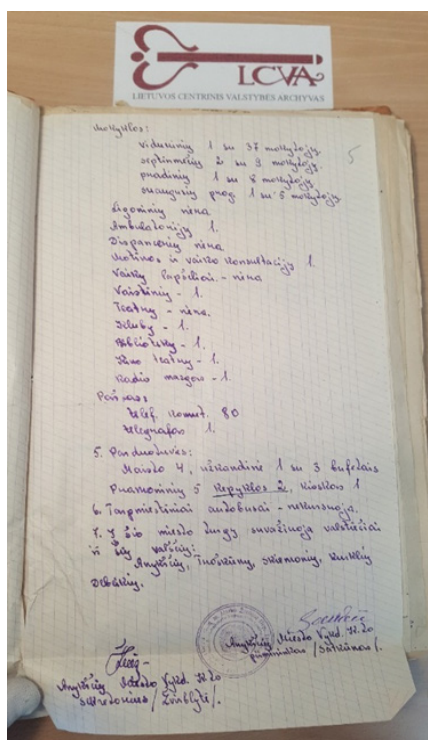
Praėjus daugiau nei dešimčiai metų nuo 1964 m. patvirtinto Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio kodekso, kuriame įtvirtinta juridinio asmens sąvoka, rūšys ir kt., 1978 m. priimama Lietuvos TSR Konstitucija, kurioje įtvirtinamas ekonomikos sistemos pagrindas – socialistinė gamybos priemonių nuosavybė: valstybinė ir kolūkinė kooperatinė. Socialistinei nuosavybei priskiriamas profsąjungų ir kitų visuomeninių organizacijų turtas kaip būtinybė įstatuose numatytiems uždaviniams įgyvendinti, o į kolūkių ar kooperatyvų

¹² MIKELĖNAS, V. Individualaus verslo teisinis reglamentavimas Lietuvoje: praeitis, dabartis, perspektyvos. Teisė, Nr. 100, 2016, p. 9.

nuosavybę patenka gamybos priemonės – turtas, būtinas įstatuose nustatytiems uždaviniams įgyvendinti. Be valstybinės ir kolūkinės kooperatinės nuosavybės, TSRS ūkio sistemai priklausė ir TSRS piliečių asmeninė nuosavybė: namų apyvokos ir ūkio reikmenys, nustatyto ploto gyvenamasis namas, pinigų santaupos. Asmeninės nuosavybės pagrindą sudarė darbo pajamos¹³. Remiantis archyvine medžiaga matyti, kad kiekvienas miestas ar apskritis rinko savo žinias. Nuotraukose (žr. 4 ir 5 paveikslus) pateikiama informacijos apie Anykščių miesto ir jo apskrities gyventojų skaičių, privačius namus ir komunalinį ūkį¹⁴.

5 pav. Anykščių apskrities žinios

4 pav. Anykščių miesto žinios

Nors pagal TSRS 1978 m. Konstitucijos 17 straipsnį buvo leidžiama vykdyti individualiąją darbinę veiklą, vis dėlto gaivinti individualų verslą – žlungančios ekonomikos gelbėjimo ratą buvo pradėta tik paskutiniais TSRS gyvavimo metais. Antai 1986 m. lapkričio 19 d. buvo priimtas TSRS įstatymas „Dėl individualios darbinės veiklos“, kuris įsigaliojo 1987 m. gegužės 1 dieną. Šis teisės aktas Lietuvoje galiojo iki 1990 m. gegužės 8 d., kol buvo priimtas Lietuvos Respublikos įmonių įstatymas. Pagal šį įstatymą individualiajai darbinei veiklai buvo priskiriamas dirbinių gaminimas parduoti, mokamų buitinių, socialinių ir kultūrinių paslaugų teikimas gyventojams. Individualioji darbinė veikla buvo atskirta nuo darbo santykių su valstybinėmis, kooperatinėmis ar visuomeninėmis įmonėmis, įstaigomis ir organizacijomis. Įstatyme skirtingoms asmenų grupėms buvo nustatytas vertimosi individualioji darbine veikla laikas. Daugumai darbingo amžiaus asmenų tokia veikla negalėjo tapti svarbiausiu užsiėmimu ir pajamų šaltiniu. Šie piliečiai individualioji darbine veikla galėjo verstis laisvu nuo darbo laiku, t. y. valstybiniame sektoriuje dirbantiems asmenims individualioji darbinė veikla galėjo būti tik papildomas užsiėmimas ar pajamų šaltinis. Minėtasis teisės aktas turėjo esminių trūkumų. Pirmiausia, verstis individualioji darbine veikla galėjo pensininkai, studentai, namų šeimininkės, neįgalūs asmenys, t. y. nedarbingi asmenys, o darbingi asmenys tokia veikla galėjo užsiimti tik laisvu nuo pagrindinio darbo laiku. Ši nuostata laikytina svarbiausiu teisinio reglamentavimo trūkumu, nes darbingiems asmenims buvo draudžiama užsiimti vien tik verslu. Vadinasi, įstatyme buvo užkirstas kelias formuoti socialiniam verslininkų sluoksniui. Antra, buvo draudžiama individualioji darbine veikla besiverčiantiems asmenims samdyti kitus darbuotojus. Vis dėlto verslumo dvasia Lietuvoje

¹³ MEŠKAUSKAS, K. Lietuvos ūkis 1940–1990. Vilnius, 1994, p. 7.

¹⁴ LCVA, f. R-758, ap. 4, b. 188, l. p. 4, 5.

1940–1990 m. nebuvo visiškai sužlugdyta, ir tie asmenys, kurie vertėsi leidžiamais verslais ir amatais, vėliau sugebėjo tinkamai pasinaudoti liberalesniu teisiniu reglamentavimu. Kalbant apie okupacinio laikotarpio Lietuvą svarbu užsiminti ir apie valstybės ekonominius ryšius. Nors minėtuju laikotarpiu ekonomikos padėtis buvo sunki, Lietuvos TSR sugebėjo nueiti ilgą rinkos ir ekonominių ryšių formavimosi kelią. Plėtodama gamybą tarybiniais metais Lietuva pasiekė nemenkų teigiamų rezultatų. Pavyzdžiui, 1985 m. šalyje buvo pagaminta 11,1 proc. visų buvusioje TSRS išleistų metalo pjovimo staklių, 5,3 proc. – buitinių šaldytuvų, 6,5 proc. – televizorių, 4,7 proc. – sviesto, 2,4 proc. – baldų¹⁵. Šiandien Lietuvos turimi materialiniai kompleksai ir ekonominiai ryšiai susiformavo tam tikromis istorinėmis, ekonominėmis ir gamtinėmis sąlygomis. Dėl industrializacijos šalyje sustiprėjo ir pakito pramonės šakų struktūra, buvo sukurtos tokios progresyvios pramonės šakos: atominė energetika, elektronika, elektrotechnika, radiotechnika, prietaisų ir staklių gamyba, chemijos pramonė. Šių įmonių produkcija: metalo pjovimo staklės, elektroninės skaičiavimo mašinos, automatizavimo priemonės, elektriniai suvirinimo agregatai, televizoriai, buitiniai šaldytuvai, mėsa, pienas, žuvies produktai buvo eksportuojami į kitas respublikas ir kapitalistines valstybes. Į Lietuvą iš kitų šalių buvo įvežamas metalas, anglis, nafta, gamtinės dujos, žemės ūkio mašinos, įrengimai, cheminės medžiagos.

Vertinant, kokios reikšmės Lietuvai turėjo okupacinis 1940–1990 m. laikotarpis, svarbu pabrėžti svarbiausius dalykus. Įtraukus Lietuvą į Tarybų Sąjungos sudėtį per trumpą laiką buvo nacionalizuota pramonė, prekyba ir amatai, o nacionalizuotos įmonės buvo jungiamos į trustus. Atskiroms ūkio sritims valdyti buvo įsteigtos Pramonės ir Prekybos ministerijos, bet greitai jos buvo pakeistos Vietinės pramonės liaudies ir Prekybos komisariatais.

Tarybų Sąjungoje taikoma ūkio valdymo sistema pokario metais buvo įvesta ir į Lietuvos ūkį, padarius keletą nereikšmingų pakeitimų, pavadintų „reformomis“.

Iki Nepriklausomos Lietuvos Respublikos atkūrimo svarbiausiu ūkio valdymo organu buvo Lietuvos TSR valstybinis plano komitetas, o atskiroms ūkio sritims vadovavo specializuoti sąjunginio-respublikinio pavaldumo komitetai ir ministerijos. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę Respublikos Aukščiausiosios Tarybos sprendimu šie komitetai ir ministerijos perėjo Lietuvos Respublikos jurisdikcijai.

Pabaigai keletas faktų...

1959 m. paleistas pirmasis Kauno hidroelektrinės agregatas, o 1962 m. elektros energiją pradėjo gaminti Elektrėnų elektrinė.

1962 m. pradėjo veikti Vilniaus plastmasinių dirbinių gamykla.

1963 m. sieros rūgštį pradėjo gaminti Kėdainių chemijos gamykla.

1965 m. buvo įkurta Kauno dirbtinio pluošto gamykla.

¹⁵ BLAŽYS, B.; MILIŪNIENĖ, O. Tarybų Lietuvos ekonominiai ryšiai. Rankraštis. Vilnius, 1988.